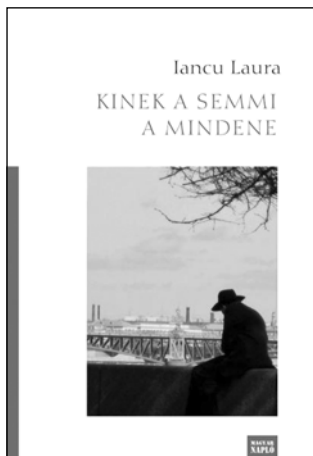

Számít-e még, hogyan meghalunk?

Iancu Laura: *Kinek a semmi a mindene*, Magyar Napló, Bp., 2012

Ünneplós délután lesz ez, késő éjjelig tart majd, s követi sok alkalmat a csöndes együttlétnek, a világgá táruló magányos figyelemnek; a szép, komoly költészet örömeinek. Ünneplős idő, mondom, mindenki úgy készüljön, ahogy szokott a hasonlóakra, én néhány hete, nyáron még, a Dolomitok között ültem egy teraszon, előttem mélyvörös itáliai bor, s lapozgattam a könyvet. Majd diófám alatt tettem ugyanezt, a kerti szék oldalán van egy praktikus kis polc, ahol a kávéscsésze vagy kristálypohár meg tud kapaszkodni; kis kortyokban ittam a villányi savignont, és szinte szavanként olvastam a könyvet. Iancu Laura új verseskötetét (*Kinek a semmi a mindene*). Szép, komoly, nagy költészet az övé.

S valahogy úgy kell érkezni is, ahogyan ő. Még fiatal, bár erről a versek nem árulkodnak; épp csak elérte a krisztusi kort (előtte még „*Felkötött virágra száll a dér, / őszbe veszett a nap, / 33 világot tépett le húsomról / a fagy*” [Születésnapomra]), s már

negyedik kötetével ismerkedhetünk. Azzal, amellyel végleg beérkezett. Szerintem korábban, de sokak szerint a harmadik-negyedik kötet minősége mutatja meg a valót valakiről. Az első még kiszakadnak, a tehetség kihordás nélkül löki azokat a világra, sok költő volt s maradt is ígéret csupán, mert elmaradt a folytatás, vagy elfogyott abból a súly, a lélegzet. A harmadik-negyedik kötetben az ember már eltűnődik, arcokat, szavakat próbálgat, ez a kiválás útja, a saját, egyedi jellemző megtalálásának korszaka, de van itt más is, amire utaltam. Hogy így kell beérkezni.

Felkapja arra a fejét mindenki. Mert nem csak sorjáznak a szakmai elismerések, a díjak, mint például a Bárka-díj 2010-ben, amelyben azért az alkotó szívverése és a figyelem ütőér-kísérése összeért, jól működött a pulzusszámláló, ennyire hadd biccentsen műhelytársa felé ez a lap. De volt Bella-díj és József Attila-díj, azon még össze is kapott vitákra mindig hajlamos részünk, miért nem kapta meg, ki mondott nemet, és egyáltalán, alakult ki egy valahol nagyon ránk jellemző purparlé: ütünk, valaki nevében, s ez épp neki a legkínosabb. De azért van jó oldala is, mondom most kicsit cinikusan, hisz volt, aki erről olvasva kérdezte meg tőlem: te, ki ez a lány? Jó verseket ír? Mégis, elismerem, kínos, szólt is csöndesen közbe, hogy ezt ne, ne így, nem kell, de mert nem hallgatnak rá, inkább elvonul verset írni. Arról, például, hogy „*Hazád egy lexikon lézen, / hozzád lapoznak: / hűségben megfagyott, / évszámon pecsét*” (Vízión). Közben, persze, ahogyan a könyvek és díjak, úgy a recepció is növekszik, egyre többen próbálják megfejteni költészetét, vagy csak egyszerűen nagyon boldogan írnak róla, örülnek jöttének, nagy hirtelen könyvtárnyi

irodalma keletkezik pusztán a fogadtatásnak, az értékelésnek, végül valaki már össze is foglalja a kritikacsokrot, megállapítván, hogy a csángómagyar költészet legújabb korában, „*az egyéni beszédtonus kialakításának az útján*” ő jutott a legmesszebbre. Bertha Zoltántól idéztem, s emeljük ki tőle ezt a félmondatot is: „...*könnyed képzettársító szemléletesség, megkapó nyelvi szenzibilitás, stiláris érzékenység és szuggesztivitás itatja át a kanyargó, filigrán kifejezés-alakzatok szelíd hullámzását...*” Ez így igaz; olyan messze jutott önmagáig, hogy már saját jelbeszéde, önálló hangja van, sőt képes arra, amire a nagy költők: ezek a versek megkövetelik az intim együttlét illő körülményeit. Már nem csak érezzük, de tudjuk egy új könyve előtt, hogy ünnep közeledik, majd meg kell adni az olvasás módját.

És minden valódi ünnep többé tesz bennünket. Vagy, meglehet, kevesebbé. Rádöbbszent valami mulasztásra, elszalasztott cselekedetre, elhallgatott gondolatra, valami hiányra, amelynek súlya kevesebbé tesz bennünket; bár az is lehet, hogy e kevesebb (fel)ismerete tesz többé? Megfontolandó, megfajtott gond ez, miképp viszonyaink az ünnepekhez – ami szívből jön, ami élet, s nem valamiféle történelmi parabola tömegdemonstrációja, politikai konzekvenciák és preferandumok naptárkorrekciója, hanem lélekünnep; akkor, azokon érezzük úgy: egyáltalán van valamilyen viszony közöttünk. Van közünk ahhoz, amit üzen a pillanat; legyen karácsony avagy feltámadás. Vagy egy vers csupán, de akkora, mint Ady vagy Nagy László teremtéssel vetekedő teremtése; mert hát a *Menyegzőbe*, akinek nem rebben bele abba a szíve, lelke, érverése, annak most is hiába mondom – milyen új ünnepre készülhet Iancu Laurával. Arra, hogy hasonló pillanatokat élhet át; hogy élt eddig bármennyi időt, akár kétszer annyi is lehet, mint a költő, érkezik tőle egy léleklökés, táncolni kezd benne a szívedeg, amikor ezt az új zsoltárt olvassa, a legrégebb, legősibb parancsolatról: „*Taníts meg feledni a halált – te, ki ölni készülsz, / gyomlálj ki nyelvemből e szót, / ne tudjam, mi történik. // Taníts meg feledni a halált – haláloed árán is.*” (Sirató).

A szavak keresése és megtalálása. A súly felmutatása. Az örökség elfogadása és megismerése, Dsidáé, Adyé, Szilágyié, és Pilinszkyé, az ő hitéé, annak keresése, és az ő mondataié. Egy utalásból indul valami, ami szinte a teljességbe fut; átvesz egy majdhogynem lírai toposzt, közhelyet, ám abból néhány sorban felépül pilinszkysre-készen egy költészet megfajttatása, egy dialógus elkezdése és annak hiábavalósága; mert amit nem magad élsz meg, nincs arról mit – beszélni, csak. „*Égve hagytam a lámpát. / Viharra készült az éj. / Kockás füzetet, teát / tettem melléd, és: beszélj! / Kértem volna, de kint már / virradt, és törték a fák.*” (Fák). Erre utaltam, hat sor, s teljes ív Pilinszkytól az őt faggató költőig, aki talán Iancu Laura, de talán a benne hirtelen megszólaló Li Taj-Po vagy Tu Fu. Talán mimikri, talán véletlen, de ilyen nagy pillanatok csak nagy költészetben születnek úgy, mint itt; hogy meglehet: spontán, észrevétlen, akaratlan. Az egyik centruma kétségkívül ez Iancu kötetének; a nyelv keresése s megtalálása; út a nyelvbölcsőtől a szóforrásig; nyíltan beszél erről, egyértelműen. Amikor a nyelv haza megszületik, feltáruul annak alapismerete, de faggatjuk tovább, tudván, hogy miként az első, úgy talán az utolsó s az egyetlen valódi haza ez; akár magasban, akár mélyen belül, akár akarva, akár csak lassan fogadva el. De megépül, szellemi és fizikai kiterjedése lesz, kontextusai, kapcsolatrendszere

az érzésekhez; nyelvhaza, mondom, faggatása, átjárása, lélekgeográfiája épül fel előttünk a kötetben, pontosan, precízen, szépen. Sorjáznak a szóhelyzetek; jelentés-módosulások, jelzőmetaforák, gondolat-bóják; félreérthetetlen tudatossággal. „Késve érkeznek hozzám a szavak” (Ama kései szó), „kimosom a szép szavakat” (Szabadnap), „virágot küld veled, /.../ fekete szavakat” (Októberi Hold), „Egyetlen szó is / elég volna” (Monológ tükörrel), „a szó, mi tóled óvna s védne, / cafatokban buggyan kihűlt számon” (Az esthez), „A szavak végül elhalnak” (Melankólia), „szempillám mögött kiszáradt szavak / egyetlen szóban elférsz // ... / hazatalálnak holnap / ha jönnek még szavak” (Stációk), „...egyszer csoda, / méreg máskor / ugyanaz a szava” (Kötések), „Messze túl / a szón.” (Fátyol), „Adjátok nyelvemre a szót” (Menthetetlen tavasz), „Olvadni kezd a télre fagyott szó” (Huzatban), „sem szó sem csapás” (Az ember), „Költő, haldokló nyelvnek szózata” (Lakatos Demeter). Innen akár át is léphetünk a másik pólushoz, tesszük is, de kössük ezt még közvetlenebbül a csángók nagy költőjéhez. Idézzük Lakatos Demetert, akiért a kötet szerzője az egyik legszebb zsoltárt írta könyvébe, az előbbi verset ilyen sorokkal gazdagítva a veszteségről, arról, hogy a szülőföld már nem fimlik: „Napunk, ki már nem szentül le soha, / lásd, mindünk szárnya eltörött. Íme”. Eltörött, hullunk, de miért?, kérdezte már maga Lakatos Demeter is, világba abajogta: „Ha egy emberből a világ / származik, / mért annyi rossz a világba / létezik? / Rokonok egymással vagyunk – / nagyon szíp. / De szemit másnak vájja / minden núp” (Ha).

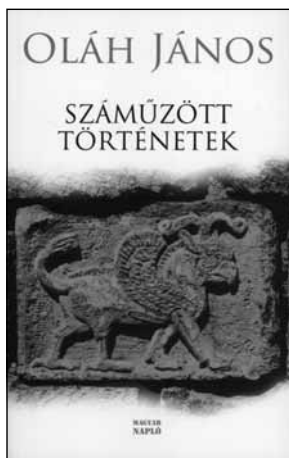
A másik középpont ráutalt, de meg nem idézett mottója ez a vers; ellépve a nyelvhaza kiteljesedő-élhető Atlantiszától; amely nagyon is valóságos szimbiózisban él hétköznapijainkkal. „hazára szükség nincsen / világa senkiföldje / sem temetője sem éjszakája” (Az ember), írja a feltörő dac a költőből, ám az szembejön – kifosztottan, megcsalt reményként, riadt, töredezett ábrándként. S mégis – van, ha másban nem, hát hiányainak növekvő súlyával. Még mutassunk vissza a beszédmód, közlés, írás mint cselekvő igék és hasonlatok burjánzó jelenlétére, annyi sok közül is az egyik legfénylőbb sorokkal: „Elvart nyelven is álmodnak, / Meddő méhekbe életet, / Hitet s Istent a Nyugatnak” (Ki Istent el nem altatta). Ha már csak a nyelv marad mint élhető haza, akkor is, azért is szálljon abból éltető ima s fohász, ismét csak másokért. Mert az marad, ha más már nem; erről tudósít a már említett másik középpont (mert hisz a költészet mindig koncentrikus körök egymással ölelkezése, s közben, bizony, több középpont is születhet), a másik tehát már nem is centrum, hanem – epicentrum. Robbanás, rianás, féltés és lemondás, elengedés és kötésig megkapaszkodás – rövidebben: identitás. Ami nem szülőföld, nem család, nem gyermekkor, nem az, ami elvehetetlen – „A szomszéd egén / már több a kék” (A malmok) –, hanem ez mind, természetesen, de ennek együttes jelenléte szívben, idegszálban, emlékezetben, és persze a szavakban, ha máshol nem. A nyelvben, amely megőriz, fusson bárhová is maga az élet, vetődjön bárhová a test. Hiszen eljöhét a legrosszabb pillanat is, „Ma este végül nem megyek haza. / Megtehetem – hazája másnak van. / Szanaszét gyalult utak. Kőd. Moha. / Leállósáv, aztán kapaszkodás. / Szakadékból másik szakadékba.” (Ma este), igen, megtörténhet – de nem ez a legrettenetesebb. Hanem: „sötét volt tegnap amikor / utcára léptem / idegenek beszéltek / anyanyelvemen” (Nyelv). Így érünk a kötet végén az út végére, még nem ez a legvégső szó, bár „már befele

sem fáj / az út mi elvezetett idáig” (Kozár), még ott a szenvedélyes kifakadás, vallatása az Úrnak, a kérdés: miért? „Áruld el, Uram, / minek ez a sok nevenincs rettenet” (Este a faluban). Pont úgy, ahogy kell, nagy verssel zárul a kötet, fortissimo a végső hang, a kiáltásé, nem elcsendesedő pillanat; azt mi éljük, tudván hogy a költő megtette a legtöbbet ismét, futását elvégezte, Magyarfalu elküldte tanúságtévéjét közénk s elébe.

Összeszedett, összefogott, szomorúságában is lelket erősítő, kételyeivel is nemesítő, önvizsgálatra készítő könyv ez. Megérint általa a szépség, s megcselekszi a legnagyobbak csodáját: reményt fakaszt a reménytelenségben. Legalábbis – megpróbálja... Hogy ha minden-minden talán el is vész, a nyelv valóban megmarad. Ha vigyázzuk a szavakat, ha őrizzük őrzőit. Miképpen a költő őriz meg bennünket, akár a Dolomitok között ülünk egy teraszon, előttünk mélyvörös itáliai bor, de a közös nyelv könyvét lapozgatjuk; akár diófánk alatt tesszük ugyanezt, ahogy én. A kerti szék oldalán van egy praktikus kis polc, ahol a kávéscsésze vagy kristálypohár meg tud kapaszkodni; kis kortyokban ittam ott a villányi savignont, és szinte szavanként olvastam a könyvet, érezvén, „*hogy szívem megszakad*”.

Tamási Orosz János

A napvilágra nyitott múlt

Oláh János: *Száműzött történetek*, Magyar Napló, Budapest, 2011

Nincs határa a történelemnek. Hogyne volna beláthatatlan, ami utólag osztályozott, de közvetlenül, *gyakorlatilag*, mint testnek a test, nem érzékelhető. Hanem külön világ, ámbár jelen van és hat; fatálisan, szinte turpisan. Akár egy gépezet működésének bizonyítéka és továbbhordozója.

Amúgy is: a történelmi vallomástételek egyike-másika jószereivel évszakonként színváltó tanúság, de ilyenformán sincs bennük élet-hő, eredeti érzékelés. A történelem rendesen mindent a nagy eseményekből szemlél, s többnyire csakis tagbaszakadt alakjait állítja múzeumaiba.

Holott persze a tényleges história épp abból nyeri létjogosultságát, hogy korszakok sokrétű képét hordja változásaiban. Mint elvont eszme újra és újra alászállni kényszerül, s ekkor, és csak ekkor, az események sűrűjében és hétköznapi legördülésében válik felismerhetővé igazi arca.

Evidenciákról van itt szó, amelyeket az ember véges világa: vergődések, gyönyörök és gyötrelmek tesznek érzékvé. Az ember, még ha nem tud is róla, konok világosságvágy. E vágyban dől el, hova visz útja; képes-e, s ha igen, milyen mértékben képes összehangolódni a világgal. Oláh János *Hétágú szederfájának* fináléjában úgy fogalmaz, akármennyi „fájdalom, szitok, bűn fojtogatta is, azért csak élet volt ez, élet, amelynek meg kellett születni minden áron”.

Ám mindez nem csupán józanság kérdése. Olykor mintha a puszta kínos végtelenségét és a külső-belső zártságot egyugyanazon dolog posztulálná: a körülmények. Mondják, az ember többnyire tehetetlenségében hivatkozik a körülményeire. A múlt század ötvenes-hatvanas éveiben élt, vagy jobban mondva a kényszerű életutáztatba és zárfalakkal erődített helyzetekbe préselt kelet-közép-európaiak alighanem kevésbé nyájasak a körülményeik vonatkozásában. S éppenséggel okuk is van ezer, hogy ne becézó simogatással engedjék a helyére történelmüket.

Az ember ordít, hadonászik, de végül választania kell – még a hűtlenek is a csatlakozásból profitálnak. És akkor még nem beszéltünk a hűségtől úzott utazókról.

Őket tapasztalatból, vagy legalább hallomásból, még szoros kötelék, erőpróbává nemesedett vonzalom fűzi a szabadsághoz és a mindent feloldó szeretet-hez. El lehet-e felejteni a balladás *Májusi por* záróképét? „Minden olyan meghökentően tökéletes volt, amilyen soha azelőtt, és érezte, soha ezután nem lehet.”

Ez csakugyan egy pillanat. Másképp, vadabbul hasít tovább az élet. A *Száműzött történetek* figuráinak többnyire hasonulniuk kell. Ami azt jelenti, hogy folyton-folyvást saját körülményeikbe ütköznek.

Oláh János írásművészete abban rejlik, ahogy türelmesen nyomon követi, miként jutnak el hősei, cselekvéseik és meggyőződések következtében, vagy még inkább egy kor eseményeinek nyomására, a sebzettségig, amely túl van a testen: legfájóbb hatása pedig az, hogy egy közösség hagyományos struktúráit és kultúráját pusztítja. A *Száműzött történetek* nemcsak egy világot hoz magával, hanem e világ szorongató konfliktusait is. A ficamot kapott félmúlt képeiben mutat rá, mért döccen meg minálunk a történelem azon a ponton, ahol a múltnak a mával a história kompozíciójaként természetes módon kellene összefűződnie. Oláh Jánost sorsa és talentuma felkészítette rá, hogy e száraz és szomorú történelmi dilemmát egyfajta prózaköltészet visszafogott, de soha el nem nyomott színekészletével, mint krónikás tanú, magas nívón fejezze ki. (Elbeszéléseinek plaszticitása tüstént elárulja: a *Száműzött történetek* drámái költő keze alatt bontakoznak ki, műfaj-hűen; anélkül hogy a prózát, akár csak dúsitás végett is lirizálná.)

Hazavinni a történelmet, nem okvetlenül nagy ajándék. De száműzni: több mint végzetes.

Noha nem is olyan régen egy jó ötödországnyi apparátus munkálkodott azon, hogy felejtjük el, amit észben tartani a legégetőbb érdekünk. Ilyen értelemben a *Száműzött történetek*, Oláh János novellafüzére valóságos restaurátori munka. A huszonhét rövidebb, hosszabb írás nagyjából a szerző korábbi munkáiból való (átdolgozott, újrakeresztelt mű), néhány új darabbal frissülve.

De akár régi, akár új, az Oláh-féle próza kemény, tiszta mondatrend. Úgy ír egy korszak abszurditásáról, ahogyan Swift edzette különlegesen nagy hatásúvá a satíráit: rezzenéstelen arccal, alanyi élményeit használva, ám türtőztetve; Oláh azonban nem magyar Swift. (Annál festőibb, stílárisan összetettebb.) Igaz, annyiban tán mégis emlékeztet Swiftre, hogy a realizmusnak az övéhez hasonló kázushoz tapadása, amely látszólag minél higgadtabban, józanabban, ugyanakkor minél szélesebb tekintettel szemlél, annál dúsbab és hitelesebb, Oláh Jánostól sem teljesen idegen. És az epikai higgadság, a klasszikusan világos előadás úgyszintén az Oláh-próza cégjegye.

Stíluson és témán fölül, viszont a képzelet valóságteremtő erejének hitében Oláh, ha nem is feltétlenül Macondo vagy Yoknapatawpha tőzsomszedságába, de nem is túl messze tőlük, a tér fiktív pontjaira helyezi ki a számára nyilvánvalóan töviről hegyire ismerős vidéki, falusi környezetet. És a képzelt színhelyek valamilyen formában szinte szakadatlanul veszélyeztetett figuráit. A fantázia által lokalizált helyszínekről a szerző csodálnivalón életteli rajzokat ad. Steinbecknek a nyomor egyik stációjától a másikig tébláboló agrárproletárjai és kisfarmerei akár rokonaikat lelhetnék például a lelke-torzult Balázs Gergelyben vagy Savoóban (*Kölcsönkenyér, Az intéző háza*). Az a naturalizmus viszont, amelyben aprólékosan lépcsőzik a végkifejlet felé mondjuk a *Nincs Isten* Gajzágója (aki végül már nem tartja fontosnak, „hogy tiltakozzék a sorsa ellen, amely kitárt karral, feketén készült magához ölelni”), talán nem véletlenül idézi fel Kodolányi úgynevezett ormánsági novelláit.

Oláh János mértéktartó, józan mesélő. De nemcsak a próza elokvenciáit és stiláris cafrangjait nélkülöző tárgyhűségéért és tiszta emberlátásáért illik dicsérni. Nagyon is méltányolandó, ahogy a falusi, zárt közösségek morális végleteit (*Az elveszetett hivatal* Ilijének vagy a *Foggal, körömmel* vergődő paraszt hősének példáján át) a mítosz egynemű világosságából és távolságából visszahozza a hétköznapi sokszínűségébe.

A *Száműzött történetek* olvasója képzelt, de nem allegorikus tájakon jár. Ha mégis szimbólumokat érzékel, ezek az írás sajátos evolúciói. A tanok és elvek béklyójába szorított természetes népi élet ugyanis minden külső, írói erőltetés nélkül, önerejénél fogva, tán épp a politika és a hatalom ellenében, azaz a körülményekkel szembeni daca révén emelkedik a magasabb érvény síkjára. A küzdésben fájó gyönyörűség rejlik, s az aktivitás örök költészete.

Ki ne rögzítené maradandó olvasmányélményként a *Levelibéka*, a *Koppány doktor* vagy a váratlanul tematikát váltó *Kutyakomédia* szinte az abszurdig menő ítéleteit?

Az egész novellafüzéren végiglebeg a törpe hatalmasok szelleme. De a nagy pillanatok megsemmisíthetetlen árama is. A *Száműzött történetek* egén még sötét vásznon a második világháború árnyéka. Alighogy szakadozni kezdene ez a vászon, egy vad, kiseszüen fundált és brutális eszme borítja a földre sötétjét. A novellafüzér hősei a családi tűzhely mellett vagy köztereken makacsul fűtik magukban a becsületet, mely már akkor sem kevés, ha a katasztrófákhoz alkalmazkodó vitalitást melengeti. Bízunk, hogy küzdelmük egyszer talán kiviláglik a külső-belső szenvedés körülményeiből és mocskából.

Mintha fogadalmat tennének, hogy bár sok zavaros viaskodás torlódik még tereikben és lelkeikben, de inkább válnak szülőföldjük ásványává, semhogy felengedjen bennük a hűség.

Oláh János figurái a kevéssé finomított borzalmak idejének csöppet sem egyszerű életű alakjai. Háborgó, indulatos, vajúdo emberek. A kínzásban és a csökönyösségben elfáradván, egy idő után azonban bizonytalán ők is elszenderülnek. Ha az írói intés vagy az olvasói továbbgondolás engedi felébredni őket, a jövőjüket illető legvalószínűbb reakciójukról felesleges találgatni.

A *Száműzött történetek*ben valahogyan ez is meg van írva.